

کتاب‌شناسی

خاطرات حزب توده ایران

بهمین زبردست*

سخن در باب تاریخ خاطره‌نویسی در ایران و آغاز آن از عهد ناصری و جایگاه حزب توده ایران به عنوان گسترده‌ترین و سازمان‌یافته‌ترین حزب غیردولتی تاریخ ایران، و نیز انگشت‌شمار بودن کتاب‌های تاریخ این حزب، موارد مهم و جالب توجهی‌اند که اکنون مجال طرح‌شان نیست. در این جا تنها به چند و چون گزینش آثاری که در این کتاب‌شناسی آمده است می‌پردازیم تا کار پژوهشگرانی که از آن بهره خواهند گرفت، آسان شود.

هدف از تدوین و تنظیم این کتاب‌شناسی ارائهٔ مشخصات کتاب‌شناختی آثاری است که موضوع اصلی آن‌ها خاطرات فعالان حزب توده و زندگی‌نامه‌های آنان یا خاطرات دیگران دربارهٔ آنان است. تنها دو استثنا وجود دارد: **خاطرات خاکی کریم کشاورز** که گرچه نامش در کتاب **گم‌نیزم در ایران** جزو بازداشت‌شدگان حزب توده آمده و خاطرات سید ابوالقاسم انجوی شیرازی که هر چند آرداشس آوانسیان در خاطراتش مدعی است او را وادار به پوشیدن لباس روحانی و رفتن به مشهد برای تبلیغ مارکسیسم کرده، به‌هیچ‌وجه عضو و فعال حزبی محسوب نمی‌شوند و خاطراتشان صرفاً به علت یاد کردن از تبعیدیان توده‌ای خارک، از جمله علی اصغر احسانی، در این کتاب‌شناسی آمده است. خاطرات ایرج گرگین که می‌گوید همیشه از عضویت و داشتن کارت عضویت بدش می‌آمده و هما ناطق که به‌خاطر شوهرش عضو رسمی حزب نشده، اما هر دو کنشگر فعال حزبی بوده‌اند، نیز در این فهرست آمده است. منظور از حزب توده ایران در این جا، همهٔ سازمان‌های مرتبط با این حزب مانند سازمان جوانان، سازمان افسران، و تشکیلات زنان است، به‌اضافهٔ اعضای فرقهٔ دموکرات آذربایجان که شمار زیادی از آنان پیشینهٔ عضویت در حزب توده ایران را داشتند و در چارچوب سازمان ایالتی حزب در آذربایجان یک‌جا به عضویت فرقه درآمدند و بعدتر نیز، در مهاجرت، دوباره و یک‌جا به این حزب پیوستند. و

* بهمین زبردست، پژوهشگر؛ تهران. تازه‌ترین کتاب ایشان: ترجمهٔ **خاطرات ریچارد فرای**، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۷.

همچنین آن دسته از اعضای حزب دموکرات کردستان که پس از فروپاشی جمهوری مهاباد فعالیت سازمانی خود را در حزب توده ایران پی گرفتند.

منابع به زبان فارسی اند. چند مورد ترجمه هم در میان آنهاست و فقط به صورت کتاب هستند، از جمله فایل های پی.دی.اف. منتشر شده توسط طرح «تاریخ شفاهی ایران» مرکز مطالعات خاورمیانه دانشگاه هاروارد و «برنامه تاریخ شفاهی» بنیاد مطالعات ایران. کتابها به شرطی که اطلاعاتی هرچند اندک ولی قابل استفاده برای پژوهشگران در آنها آمده باشد شامل خاطرات، سفرنامه، زندگی نامه، داستان - خاطره، بزرگداشت اشخاص، تاریخ، و دفاعیات در دادگاه هستند. خاطرات نیز الزاماً خاطرات زمان عضویت شخص در حزب توده ایران نیست. ممکن است خاطرات سال های بعد یا قبل و حتی خاطرات دوره کودکی اش باشد که برای دست یافتن به درک بهتری از زمینه های گرایش اشخاص به این حزب لازم است. خاطرات مرتبط با حزب توده ایران جلال آل احمد و انور خامه ای در این فهرست آمده، ولی خاطرات و سفرنامه های سال های بعد از ۱۳۳۲ این دو ذکر نشده است؛ سفرنامه های کاظم ودیعی نیز به عنوان نمونه جالب توجهی از طرز تفکر یک عضو سابق حزب توده که به خدمت نظام حاکم درآمده بود آورده شده است.

در مورد خسرو روزبه، به دلیل نبود خاطراتی از وی، دیگر نوشته های او از جمله دفاعیاتش را که حاوی خاطرات بارزنی است آورده ایم. نیز خاطرات محمد قاضی که تقریباً هیچ اشاره ای به فعالیت های حزبی وی ندارد یا خاطرات آذر آریان پور (همسر شجاع الدین شیخ الاسلام زاده) که مربوط به سال ها پس از پایان فعالیت های حزبی وی است. همچنین دو نمونه جالب توجه از مصاحبه های تاریخ شفاهی اکبر اعتماد را داریم که یکی حاوی اطلاعات خواندنی از فعالیت های حزبی وی است و دیگری هیچ اشاره ای به این دوره از زندگی وی ندارد. نگارنده در گردآوری و تنظیم این کتاب شناسی بر این باور بوده که بسنده کردن پژوهشگران به منابعی که عنوان کتاب مشخص خاطرات دارند و آن خاطرات هم مشخصاً در پیوند با فعالیت حزبی راوی است درست نیست، چرا که ممکن است در کتاب خاطرات یک فعال حزبی سابق که فاقد ذکری از خاطرات آن بخش از زندگی اش است به اطلاعات ارزشمندی دست پیدا کنند. انتخاب داستان - خاطره هایی که در فهرست آمده از دشوارترین بخش های تهیه این کتاب شناسی بود؛ به ناگزیر قدری سلیقه در کار آمد و از برداشت شخصی از میزان قابلیت اتکا به آنها در پژوهش ها، اهمیت جایگاه حزبی شخص و نیز بود و نبود منبع دیگری جز این داستان - خاطره ها درباره وی اثر پذیرفت. برای نمونه داستان - خاطره های ابراهیم یونسی آورده شده؛ اما رمان های همسایه ها و داستان یک شهر احمد محمود نیامده است.

عنوان فرعی کتابها، اگر اطلاعات سودمند می داده، ذکر شده و برای آسان تر کردن کار پژوهشگران، اگر نام بازگو کننده خاطرات از روی نام کتاب و نویسنده اش مشخص نمی شد، این نام در پرانتز و پس از تاریخ انتشار اثر آمده است. همچنین، در موارد بسیار اندکی به دلیل انتشار کتابی در خارج از شهر تهران و دسترسی نداشتن نگارنده به آن، اطلاعات لازم از داده های اینترنتی نقل شده که ممکن است دقیق نباشد. طبعاً اگر بیم بیشتر شدن حجم این کتاب شناسی نبود، می شد با موارد دیگری آن را تکمیل کرد، از جمله با کتاب شناسی اسناد تاریخی و رمان های منتشر شده با محوریت حزب توده ایران یا خاطرات

کسانی مانند حمید سبزواری، احسان یارشاطر، و محمد بهمن بیگی که در روزهای اوج این حزب به آن گرایش پیدا کردند اما به هر دلیل عضو نشدند یا آثار کنشگران سیاسی دیگر و مسئولان امنیتی که از موضع مخالف یا منتقد در این خصوص خاطراتی نوشته‌اند.

سخن پایانی آن که این کتاب‌شناسی بی‌نقص نیست و اگر تذکری موجب تکمیل و تدقیق آن شود موجب امتنان خواهد بود. و سپاسگزاری می‌کنم از شیوا فرهنگ‌راد که این کتاب‌شناسی راه پیش از انتشار، دید و چهار اثر را به آن اضافه کرد.

ب. ز.

۱. آذرمنش، علی‌اکبر. **در شکنج امواج: امیدها و نویدها**. جلد ۱، پاریس: انجمن فرهنگی دایرهٔ مینا، ۲۰۰۶.
۲. آرام، احمد و پیروز سیار: **گوهر عمر**، تهران، نشر نی، ۱۳۸۸.
۳. آریان‌پور، آذر. **پشت دیوارهای بلند**. تهران: نشر آتیه، ۱۳۷۹ (خاطرات از شجاع‌الدین شیخ‌الاسلام‌زاده).
۴. آشتیانی، منوچهر و رضا نساجی: **پرسیدن و جنگیدن**، تهران، نشر نی، ۱۳۹۶.
۵. آشوری، داریوش و سید ولی رضا نصر. **خاطرات داریوش آشوری**. برنامهٔ تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران، تاریخ مصاحبه ۱۹۹۰ و ۱۹۹۱.
۶. آل‌احمد، جلال. **یک چاه و دو چاله و مثلاً شرح احوالات**. تهران: انتشارت رواق، بی‌تا.
۷. آوانسیان، اردشیر (آرداشس). **خاطرات اردشیر آوانسیان**. تهران: نشر نگره، ۱۳۷۶.
۸. ----- . **یادداشت‌های زندان (۱۹۲۸-۱۹۴۲)**. بی‌جا، انتشارات حزب تودهٔ ایران، ۱۳۵۸.
۹. آهن، ا. (آرداشس آوانسیان). **یادداشت‌های زندان**. بی‌جا، بی‌نا، بی‌تا.
۱۰. ابتهاج، امیر هوشنگ و میلاد عظیمی و عاطفه طیه. **پیر پرنیان اندیش**. جلد ۱ و ۲، تهران: انتشارات سخن، ۱۳۹۱.
۱۱. ابراهیم‌زاده، راضیه. **خاطرات یک زن توده‌ای**. تهران: نشر و پژوهش دادار، ۱۳۸۱.
۱۲. احسانی، علی اصغر. **قیام افسران خراسان و حماسهٔ خارک**. تهران: نشر علم، ۱۳۷۸.
۱۳. ارگانی، عبدالله و محمود تربتی سنجابی. **پنج گلوله برای شاه**. تهران: چاپ دوم، ۱۳۸۱.
۱۴. اسکندری، ایرج. **خاطرات ایرج اسکندری**. تهران: مؤسسهٔ مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۷۲.
۱۵. ----- . **خاطرات سیاسی**. تهران: انتشارات علمی، چاپ دوم، ۱۳۶۸.
۱۶. اصفهانی، ژاله. **سایهٔ سال‌ها: خاطرات و سرگذشت ژاله اصفهانی**. اسن: نشر نیما، ۱۳۷۹.
۱۷. اعتماد، اکبر و غلامرضا افخمی. **خاطرات اکبر اعتماد**. تهران: صفحهٔ سفید، ۱۳۹۰.
۱۸. ----- و فرخ غفاری. **خاطرات اکبر اعتماد**. برنامهٔ تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۲.

۱۹. اعتمادزاده، زردشت. از خواب تابیداری. تهران: انتشارات اتحاد مردم، چاپ سوم، ۱۳۵۸.
۲۰. اعتمادزاده، محمود (م.ا.به‌آذین). از هر دری... (زندگی نامه سیاسی - اجتماعی). جلد ۱، تهران: انتشارات جامی، چاپ دوم، ۱۳۷۱.
۲۱. ----- . از هر دری... (زندگی‌نامه سیاسی - اجتماعی). جلد ۲، تهران: انتشارات جامی، ۱۳۷۲.
۲۲. ----- . بار دیگر و این بار... بی‌جا، بی‌نا، بی‌تا.
۲۳. ----- . گواهی چشم و گوش. بی‌جا، بی‌نا، ۱۳۵۹.
۲۴. ----- . مهمان این آقایان. تهران: انتشارات آلفا، چاپ دوم، ۱۳۵۷.
۲۵. ----- . نامه‌هایی به پسر. تهران: نشر و پژوهش دادار، ۱۳۸۲.
۲۶. اعلامی، شهناز و بهرام چوبینه. یادها و نامه‌ها. آلمان: انتشارات مهر، ۲۰۰۴.
۲۷. ----- ، محمدعلی افراشته، یحیی خدابنده، حسین خیرخواه و دیگران. در شوری چه دیدیم؟ تهران: انجمن روابط فرهنگی ایران با اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی، ۱۳۳۲.
۲۸. افراشته، محمدعلی. مجموعه آثار محمدعلی افراشته شاعر توده‌ای، تهران: انتشارات توکا، ۱۳۵۸، (زندگی‌نامه افراشته).
۲۹. ----- . نمایشنامه‌ها، تعزیه‌ها، و سفرنامه. تهران: انتشارات حیدریابا، ۱۳۶۰ (سفرنامه افراشته).
۳۰. اکتشافی، پرویز و حمید احمدی. خاطرات سرگرد هوایی پرویز اکتشافی. تهران: نشر ثالث، ۱۳۸۱.
۳۱. الموتی، ضیاءالدین. فصولی از تاریخ مبارزات سیاسی و اجتماعی ایران. تهران: شرکت انتشارات چاپخش، ۱۳۷۰.
۳۲. امیرخسروی، بابک. نظر از درون به نقش حزب توده ایران (نقدی بر خاطرات نورالدین کیانوری). تهران: مؤسسه تحقیقاتی و انتشاراتی دیدگاه، ۱۳۷۵.
۳۳. ----- و محسن حیدریان. مهاجرت سوسیالیستی و سرنوشت ایرانیان. تهران: نشر پیام امروز، ۱۳۸۱.
۳۴. امینی آملی، ابوالقاسم. از خاموشی تا انقلاب. آمل: نشر ورسه آمل، ۱۳۸۶.
۳۵. انتظامی، عزت‌الله و خسرو شهریاری. پس پشت سحر. تهران: انتشارات کاوشگر، ۱۳۸۱.
۳۶. انجوی شیرازی، سید ابوالقاسم. تبعیدگاه خارک. تهران: انتشارات چاو، ۱۳۸۴.
۳۷. انصاری، الناز و هژیر پلاسچی. آوازخوان رقص بردگان: گزیده‌ای از سخنرانی‌ها و مقالات میرجعفر پیشه‌وری (۱۳۲۴-۱۳۲۵). به انضمام گفت‌وگویی بایکی از فداییان فرقه دموکرات آذربایجان. بی‌جا: منجنیق، ۱۳۹۴ (خاطرات روح‌الله صفدری).
۳۸. انصاری، صادق. از زندگی من پایه‌پای حزب توده ایران. لس‌آنجلس: نشر کتاب، ۱۳۷۵.
۳۹. اورند، مهدی. نصرت رحمانی. تهران: نشر ثالث، ۱۳۸۸.

۴۰. اویسی، ناصر و علی درازی. یادمانده‌هایی از حزب توده ایران. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۴.
۴۱. ایلبگی، آروین و دیگران. تا خروسخوان: به یاد استاد احمد عاشورپور. انزلی: انجمن طرفداران توسعه انزلی، ۱۳۸۷.
۴۲. باغچه‌بان، ثمین. چهره‌هایی از پدرم. تهران: نشر قطره، چاپ چهارم، ۱۳۸۷.
۴۳. باقری، عزت‌الله. از وانان تا وین، جلد ۱. تهران: نشر حنا، ۱۳۸۱.
۴۴. ----- . از وانان تا وین، جلد ۲. تهران: نشر حنا، ۱۳۸۹.
۴۵. بقیعی، غلامحسین. انگیزه. تهران: مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، چاپ دوم، ۱۳۷۳.
۴۶. بلوریان، غنی. ناله کوک (برگ سبز)، ترجمه رضا خیری مطلق. تهران: مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، ۱۳۸۲.
۴۷. بیگدلی، غلامحسین. از کاخ‌های شاه تا زندان‌های سیبری. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۸.
۴۸. پازوکی، محمود. پناهنده بی‌پناه. تهران: نشر ثالث، ۱۳۸۷.
۴۹. پورپیرار، ناصر. چند بگومگو درباره حزب توده، طبری، کیانوری و... با چند مقاله دیگر. تهران: نشر کارنگ، ۱۳۷۴.
۵۰. پورحسینی، حسنعلی و علی درازی. کالیما. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۴.
۵۱. پورحسینی، ابوالقاسم. پس از چهل سال: زندگینامه استاد پرویز شهریاری. تهران: نشر مهاجر، ۱۳۸۰.
۵۲. پویان، حسن. یاد ایام جوانی. تهران: گام نو، ۱۳۸۵.
۵۳. پیشواپور، فریدون. جدال زندگی: از سازمان نظامی حزب توده تا بازداشتگاه‌های سیبری. تهران: شیرازه، ۱۳۷۶.
۵۴. پیشه‌وری، سیدجعفر و شاهرخ فرزاد. زندان رضاشاه. تهران: شرکت انتشارات شیرین، ۱۳۸۴.
۵۵. تربتی، محمد. از تهران تا استالین آباد. ایالات متحده امریکا: نشر نقطه، ۱۳۷۹.
۵۶. تشکری، حسن. مهاجرت به شوروی، از تهران تا مرکز ک. گ. ب. هامبورگ: ناشر نویسنده، ۱۳۶۹.
۵۷. تفرشیان، ابوالحسن. قیام افسران خراسان. تهران: انتشارات اطلس، ۱۳۶۷.
۵۸. جاوید، سلام‌الله. گوشه‌ای از خاطرات. بی‌جا: بی‌نا، ۱۳۵۳.
۵۹. ----- . گوشه‌ای از خاطرات نهضت ملی آذربایجان. بی‌جا: بی‌نا، ۱۳۵۸.
۶۰. جعفری، جواد. گفت‌و شنفت. لس‌آنجلس: بی‌نا، ۱۳۷۱.
۶۱. ----- . هفت شهر عشق. جلد ۱، لس‌آنجلس: شرکت کتاب، ۱۳۹۲.
۶۲. ----- . هفت شهر عشق. جلد ۲، لس‌آنجلس: شرکت کتاب، ۲۰۱۶.

۶۳. جعفریان اصل، غلامعلی. سرگذشت انسان‌ها: دانشجویان اعزامی به باکو. تبریز: نشر آذربایجان، ۱۳۷۳.
۶۴. جعفرلی، ابوالفضل. جستجوی زندگی: دوران مهاجرت. تهران: سروش، ۱۳۷۸.
۶۵. جهانشاهلو افشار، نصرت‌الله. ما و بیگانگان. تهران: نشر ورجاوند، ۱۳۸۰.
۶۶. چشم‌آذر، میرقاسم. خاطرات سیاسی. باکو: بی‌نا، بی‌تا.
۶۷. حاجبی تبریزی، ویدا. پری حاجبی در خاطره‌دوستانش. جلد ۱، بی‌جا: بی‌نا، ۱۳۸۳.
۶۸. ----- . داد بی‌داد. تهران: نشر بازتاب نگار، چاپ دوم، ۱۳۸۳ (خاطرات فهیمه فرسای).
۶۹. حسامی، کریم. خاطرات کریم حسامی. کیستا: کتاب ارزان، ۲۰۱۱.
۷۰. حقی، بهروز. لحظاتی از زندگی صفر قهرمانیان. کلن: نشر آذربایجان، ۱۳۷۲.
۷۱. حکیم رابط، خسرو. روز هفتم. تهران: نشر ورجاوند، چاپ دوم، ۱۳۸۲.
۷۲. خامه‌ای، انور. از انشعاب تا کودتا. تهران: انتشارات هفته، ۱۳۶۳.
۷۳. ----- . پاسخ به مدعی. تهران: انتشارات به‌نگار، ۱۳۶۸.
۷۴. ----- . پنجاه نفر و سه نفر. تهران: انتشارات هفته، بی‌تا.
۷۵. ----- . چهار چهره: خاطرات و تفکرات درباره‌نیمایوشیچ، صادق هدایت، عبدالحسین نوشین و ذبیح بهروز. تهران: کتابسرا، ۱۳۶۸.
۷۶. ----- . خاطرات روزنامه‌نگار. بی‌جا: نشر دیگر، ۱۳۸۱.
۷۷. ----- . فرصت بزرگ از دست‌رفته. تهران: انتشارات هفته، ۱۳۶۲.
۷۸. خانابابا تهرانی، مهدی و حبیب لاجوردی. خاطرات مهدی خانابابا تهرانی. طرح تاریخ شفاهی ایران مرکز مطالعات خاورمیانه دانشگاه هاروارد، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۳.
۷۹. ----- و حمید شوکت. نگاهی از درون به جنبش چپ ایران. تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۰.
۸۰. خانلری، مولود و ضیاء صدقی. خاطرات مولود خانلری. طرح تاریخ شفاهی ایران مرکز مطالعات خاورمیانه دانشگاه هاروارد، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۴.
۸۱. خلخالی، ع. الف. پرتو گفت‌وگو: کیانوری در بوته نقد و بررسی. تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۰ (خاطرات شماری از اعضای حزب توده ایران درباره‌خاطرات نورالدین کیانوری).
۸۲. خسروپناه، محمدحسین. سازمان افسران حزب توده ایران از درون و درباره‌سازمان درجه‌داران حزب توده ایران. تهران: نشر پیام امروز، ۱۳۸۰ (خاطرات شماری از اعضای سازمان افسران حزب توده ایران).
۸۳. ----- . سازمان افسران حزب توده ایران ۱۳۲۳-۱۳۳۳. تهران: شیرازه، ۱۳۷۷ (خاطرات مهدی همایونی).
۸۴. ----- . سید محمدباقر امامی و کروژوک‌های مارکسیستی او. تهران: شیرازه، ۱۳۹۳ (خاطرات هونان عاشق).

۸۵. داداش زاده، کاوه. پادشاه زندان‌ها. تهران: انتشارات خجسته، ۱۳۸۹.
۸۶. دانشیان، غلام‌یحیی. خشم و هیاهوی یک زندگی: زندگی و خاطرات غلام‌یحیی دانشیان از فرقهٔ دموکرات آذربایجان و حزب تودهٔ ایران. ترجمهٔ علی مرادی مراغه‌ای. تهران: نشر اوحدی، ۱۳۸۸.
۸۷. دریابندری، نجف و حسین میرزائی. سال‌های جوانی و سیاست: خاطرات نجف دریابندری از آبادان. آبادان: انتشارات آبادان، ۱۳۹۵.
۸۸. ----- و مهدی مظفری ساوجی. گفت‌وگو با نجف دریابندری. تهران: انتشارات مروارید، چاپ دوم، ۱۳۸۹.
۸۹. ----- . یادداشت‌های روزانه: سی روز با نجف دریابندری. تهران: انتشارات نگاه، چاپ سوم، ۱۳۹۵.
۹۰. دستغیب، عبدالعلی و سید عبدالله سادات مدنی. عبدالعلی دستغیب. تهران: نشر ثالث، ۱۳۸۹.
۹۱. دیلمقانیان، ابراهیم. در پای دیوار بهشت کرملین. بی‌جا: بی‌نا، بی‌تا (خاطرات چارلز صیادی).
۹۲. رضا، عنایت‌الله. ناگفته‌ها. تهران: نشر نامک، ۱۳۹۱.
۹۳. رضوانی، محسن و حمید شوکت. نگاهی از درون به جنبش چپ ایران. تهران: نشر اختران، ۱۳۸۶.
۹۴. روزگار، محمد. از انزلی تا دوشنبه: خاطرات تلخ و شیرین روزگار. استکهلم: انتشارات آرش، ۱۹۹۴.
۹۵. روزبه، خسرو. اطاعت کورکورانه. بی‌جا: بی‌نا، بی‌تا.
۹۶. ----- . زندگی نامه و آخرین دفاع. بی‌جا: بی‌نا، ۱۳۵۷.
۹۷. ----- . متن دفاع کامل آقای خسرو روزبه در دادگاه تجدیدنظر. تهران: بنگاه مطبوعاتی دنیا، بی‌تا.
۹۸. روزبه، منوچهر. زندگی خانوادگی - نظامی و مبارزات سیاسی خسرو روزبه. بی‌جا: انتشارات آرش، ۱۳۵۷.
۹۹. زربخت، مرتضی. از کردستان عراق تا آن سوی رود ارس: راه‌پیمایی تاریخی ملامصطفی بارزانی بهار ۱۳۲۶. تهران: شیرازه، چاپ دوم، ۱۳۷۷.
۱۰۰. ----- و حمید احمدی. خاطراتی از سازمان افسران حزب تودهٔ ایران. تهران: انتشارات ققنوس، ۱۳۸۲.
۱۰۱. زربخت، ناصر. گذار از برنخ: خاطرات یک توده‌ای در مهاجرت. تهران: نشر آتیه، ۱۳۸۰.
۱۰۲. ساعدی، غلامحسین و ضیاء صدقی. خاطرات غلامحسین ساعدی. طرح تاریخ شفاهی ایران مرکز مطالعات خاورمیانهٔ دانشگاه هاروارد، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۴.
۱۰۳. سالمی، نورالدین. بامداد در آینه: ده سال گفتگو با احمد شاملو. سوئد: نشر باران، ۲۰۰۲.
۱۰۴. سرابی، م. ا. سال‌های پشت سر. جلد ۱، ۲ و ۳، بی‌جا: بی‌نا، ۱۳۸۴.
۱۰۵. سنجر، شایسته. خاطرات همسر یک افسر توده‌ای. کالیفرنیا: زمانه، ۱۹۹۳.

۱۰۶. سهراییان، آبرت. خاطرات آبرت سهراییان: برگی از جنبش کارگری کمونیستی ایران. بی‌جا: بیدار، ۱۳۷۹.
۱۰۷. شریفی، لیلا. داستان سه نسل آواره. جلد ۱، ۲ و ۳. کابل: بنگاه انتشارات میوند، چاپ دوم، ۱۳۸۶.
۱۰۸. شفائی، احمد. قیام افسران خراسان و سی‌وهفت سال زندگی در شوروی. تهران: کتاب‌سرا، ۱۳۶۵.
۱۰۹. شفیع‌ی رودباری، احمد: زندگی من، آلمان، بی‌نا، چاپ دوم، ۱۳۸۲.
۱۱۰. شفیع‌ی نسب لنگرودی، سیدابراهیم: از زندگی بیاموزیم، خاطرات و یادداشت‌ها، تهران، نشر نوشته، ۱۳۸۶.
۱۱۱. شمیمه، محرم‌علی. زندگی نامه شمیمه. کلن: بی‌نا، ۱۳۷۳.
۱۱۲. ----- . خاطرات زندان. باکو: بی‌نا، ۱۳۵۹.
۱۱۳. شهریاری، پرویز و امیر حاجی صادقی. یک زندگی ... . تهران: نشر کوچک، ۱۳۸۲.
۱۱۴. شیرازی، هاشم. خاطرات دکتر هاشم شیرازی از فعالان سیاسی کردستان. تهران: توکلی، ۱۳۸۰.
۱۱۵. صابری، پری و مهناز افخمی. خاطرات پری صابری. برنامه تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۵.
۱۱۶. صادق وزیری، صارم‌الدین. دفاع از دو چهره برجسته جنبش ملی کرد زنده‌یادان قاضی محمد و احسان نوری‌پاشا. بی‌جا: بی‌نا، بی‌تا.
۱۱۷. ----- (با نام مستعار مگری). خاطرات من از زنده‌یاد شهید دکتر سید حسین فاطمی همراه با برداشت‌هایم از این خاطرات در ارتباط با حوادث ایران و حواشی و تعلیقات. بی‌جا: بی‌نا، بی‌تا.
۱۱۸. صالحی، محمدعلی. راهی به سوی صلح. تهران: بی‌نا، ۲۵۳۶.
۱۱۹. صباحی، گنجعلی. آن روزها. ترجمه بهزاد هنری. بی‌جا: پورشاد، ۱۳۸۱.
۱۲۰. صفوی، عطاءالله و اتابک فتح‌الله‌زاده. در ماگادان کسی پیر نمی‌شود. تهران: نشر ثالث، چاپ دوم، ۱۳۸۴.
۱۲۱. طاهرزاده، علی و علی درازی. مرا ببخش مادر. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۴.
۱۲۲. طلوعی، محمود. چهره‌ها و یادها. تهران: نشر علم، ۱۳۸۱.
۱۲۳. ضیاء‌ظریفی، ابوالحسن. حکایت زندگی. تهران: نشر امین‌دژ، ۱۳۸۵.
۱۲۴. ----- . زندگی نامه حسن ضیاء‌ظریفی. تهران: نشر امین‌دژ، ۱۳۸۲.
۱۲۵. ----- . سازمان دانشجویان دانشگاه تهران: نگاهی دیگر به پیشینه مبارزات دانشجویی در ایران ۱۳۲۰-۱۳۳۲ شمسی. تهران: شیرازه، ۱۳۷۸.

۱۲۶. طاهری مجد، مریم و هوشنگ گلشیری. مجموعه گفت و گوهایی درباره هوشنگ گلشیری. تهران: روزنگار، ۱۳۸۳.
۱۲۷. طبری، احسان. از دیدار خویشتن. تهران: انتشارات بازتاب نگار، ۱۳۸۲.
۱۲۸. ----- . دهه نخستین. تهران: انتشارات آلفا، ۱۳۵۸.
۱۲۹. ----- . کژ راهه: خاطراتی از تاریخ حزب توده. تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۶.
۱۳۰. طه‌پوری، عبدالرحیم. سرابی به نام حزب توده ایران. بی‌جا: بی‌نا، بی‌تا.
۱۳۱. عاشورپور، احمد و دیگران: آفتاب‌خیزان دریاطوفان، زندگی احمد عاشورپور، تهران، نشر چشمه، ۱۳۸۴.
۱۳۲. عباسی، روح‌الله. خاطرات یک افسر توده‌ای ۱۳۳۰-۱۳۳۵. آلمان غربی: انتشارات فرهنگ، ۱۹۸۹.
۱۳۳. عسگری، میرزا آقا (مانی). خشت و خاکسترو. ج ۱ و ۲، آلمان: نشر هومن، چاپ دوم، ۲۰۰۸.
۱۳۴. عصار، ناصر و فرخ غفاری. خاطرات ناصر عصار. برنامه تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۴.
۱۳۵. عضد، ابونصر. بازنگری در تاریخ قاجاریه و روزگار آنان همراه با خاطرات نگارنده و تأملاتی چند از رویدادهای معاصر ایران. تهران: دنیای کتاب، ۱۳۷۶.
۱۳۶. علوی، بزرگ. اوزبک‌ها. تهران بی‌جا: بی‌نا، بی‌تا.
۱۳۷. ----- . پنجاه‌وسه نفر. تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر، چاپ جدید، ۱۳۵۷.
۱۳۸. ----- . و حمید احمدی. خاطرات بزرگ علوی. تهران: دنیای کتاب، ۱۳۷۷.
۱۳۹. ----- . و باقر مؤمنی. در خلوت دوست: نامه‌های بزرگ علوی به باقر مؤمنی. تهران: مؤسسه انتشارات عطایی، ۱۳۸۲.
۱۴۰. ----- . گذشت زمانه. تهران: انتشارات نگاه، ۱۳۸۵.
۱۴۱. علوی، نجمی و حمید احمدی. ما هم در این خانه حقی داریم (خاطرات نجمی علوی). تهران: نشر اختران، ۱۳۸۳.
۱۴۲. علی‌زاده، مصطفی. خاطراتی از زندان و خواب پریشان. تهران: انتشارات هیرمند، ۱۳۸۰.
۱۴۳. علی‌نژاد، سیروس. از فرانکلین تا لاله‌زار. زندگی‌نامه همایون صنعتی‌زاده. تهران: انتشارات ققنوس، ۱۳۹۵.
۱۴۴. عمویی، محمدعلی. دُرد زمانه. تهران: انتشارات آزان، ۱۳۷۷.
۱۴۵. فانی یزدی، رضا. سوسیالیسم رؤیایی من، دفتر اول: در کوران مبارزه انقلابی، دفتر دوم: دستگیری و بازجویی. امریکا: ناشر نویسنده، ۱۳۹۶.
۱۴۶. فتح‌الله‌زاده، اتابک. اجاق سرد همسایه. تهران: انتشارات معین، ۱۳۸۷ (خاطرات محمد روزگار، احمد شفیق و احمد محمدیان).

۱۴۷. ----- خانۀ دایی یوسف: وقایعی تکان‌دهنده از مهاجرت فداییان اکثریت به شوروی. تهران: نشر قطره، چاپ سوم، ۱۳۸۱ (خاطرات عطاء‌الله صفوی).
۱۴۸. فرزاد، شاهرخ. فرقة دمکرات آذربایجان از تخلیه تبریز تا مرگ پیشه‌وری. تهران: نشر اوحدی، ۱۳۸۵.
۱۴۹. فرزانه، مصطفی (م.ف. فرزانه). بن‌بست بر مبنای چند نامه از مرتضی کیوان. تهران: نشر تاریخ ایران، ۱۳۷۴.
۱۵۰. فروتن، غلامحسین. یادهایی از گذشته: خاطرات دکتر غلامحسین فروتن. تهران: انتشارات سخن، ۱۳۸۰.
۱۵۱. فروتن، غ [غلامعباس]. افسانۀ ما. بی‌جا: بی‌نا، بی‌تا.
۱۵۲. فرهنگ‌راد، شیوا (ف. شیوا). با گام‌های فاجعه. بی‌جا: انتشارات حزب دمکراتیک مردم ایران، ۱۳۶۸.
۱۵۳. ----- قطران در غسل. لندن: اچ. اند. اس. مدیا، ۱۳۹۳.
۱۵۴. فیروز، مریم. چهره‌های درخشان. تهران: شرکت سهامی خاص انتشارات توده، ۱۳۵۹.
۱۵۵. ----- خاطرات مریم فیروز (فرمانفرمایان). تهران: انتشارات اطلاعات، چاپ دوم، ۱۳۷۴.
۱۵۶. قاسمی، سیدفرید، خرم‌آبادشناسی ۴، خرم‌آباد، انتشارات افلاک، ۱۳۷۹، (خاطرات اسفندیار مرادی).
۱۵۷. قاسمی، مهدی و غلامرضا افخمی. خاطرات مهدی قاسمی. برنامه‌تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۴.
۱۵۸. قاضی، محمد. خاطرات یک مترجم. تهران: نشر زنده‌رود، ۱۳۷۱.
۱۵۹. قریب، یوسف و بهمن زبردست. به دنبال سراب. تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۶.
۱۶۰. ----- حزب و طنز. تهران: نشر پرچین، ۱۳۹۴.
۱۶۱. قوکاسیان، زاون. بردی از یادم. مروری بر زندگی لرتا‌هایرابتیان (نوشین). تهران: انتشارات خجسته، ۱۳۹۳ (خاطرات نصرت کریمی).
۱۶۲. قهرمانیان، صفر و علی اشرف درویشیان. خاطرات صفرخان. تهران: نشر چشمه، ۱۳۷۸.
۱۶۳. قیامی میرحسینی، سید جلال. ده چهره، ده نگاه. مشهد: انتشارات خانۀ آبی، ۱۳۷۷ (خاطرات احمد منزوی).
۱۶۴. کامشاد، حسن. حدیث نفس. تهران: نشر نی، ۱۳۸۷.
۱۶۵. ----- حدیث نفس. جلد ۲. تهران: نشر نی، چاپ سوم، ۱۳۹۳.
۱۶۶. کریمی، نصرت. یادنامه‌ عبدالحسین نوشین. تهران: نشر نامک، ۱۳۸۷.
۱۶۷. کشاورز، فریدون. خاطرات سیاسی. تهران: نشر آبی، چاپ دوم، ۱۳۸۰.
۱۶۸. ----- و حبیب لاجوردی. خاطرات فریدون کشاورز. طرح تاریخ شفاهی ایران مرکز مطالعات خاورمیانه دانشگاه هاروارد، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۲.

۱۶۹. کشاورز، کریم. چهارده ماه در خارک. یادداشت‌های روزانه زندانی. تهران: انتشارات پیام، ۱۳۶۳.
۱۷۰. کیان‌افراز، اعظم. جادوی صحنه. زندگی تناتری عزت‌الله انتظامی. تهران: انتشارات افراز، چاپ سوم، ۱۳۸۸.
۱۷۱. کیانوری، نورالدین. خاطرات نورالدین کیانوری. تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۷۱.
۱۷۲. ----- . گفت‌وگو با تاریخ. تهران: نشر نگره، ۱۳۷۶.
۱۷۳. ----- . گفت‌وگو با تاریخ (متن کامل). تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۶.
۱۷۴. کی‌مرام، منوچهر. رفقای بالا. تهران: شب‌ویز، ۱۳۷۴.
۱۷۵. گرگین، ایرج و مهناز افخمی. خاطرات ایرج گرگین. برنامه تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۵.
۱۷۶. گلستان، ابراهیم و حسن فیاد. از روزگار رفته. چهره‌به‌چهره با ابراهیم گلستان. تهران: نشر ثالث، ۱۳۹۴.
۱۷۷. ----- و پرویز جاهد. نوشتن با دوربین. رو در رو با ابراهیم گلستان. تهران: نشر اختران، ۱۳۸۴.
۱۷۸. لاهرودی، امیرعلی. یادمانده‌ها و ملاحظه‌ها. باکو: نشر فرقه دمکرات آذربایجان، ۱۳۸۶.
۱۷۹. لنکرانی، مصطفی و ضیاء صدقی. خاطرات مصطفی لنکرانی. طرح تاریخ شفاهی ایران مرکز مطالعات خاورمیانه دانشگاه هاروارد، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۵.
۱۸۰. مجید فیاض، عبدالمجید. از باغ قصر تا قصر آرزوها. جلد ۱، تهران: انتشارات کویر، ۱۳۸۱.
۱۸۱. ----- . از باغ قصر تا قصر آرزوها. جلد ۲، تهران: انتشارات کویر، ۱۳۸۹.
۱۸۲. محجوب، محمدجعفر و فرخ غفاری. خاطرات محمدجعفر محجوب. برنامه تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۴.
۱۸۳. محسنی، ناصر. گذری از کوی خاطره‌ها. تهران: انتشارات توکلی، ۱۳۸۶.
۱۸۴. محمدی، محمدجعفر. راز پیروزی کودتای ۲۸ مرداد. تهران: نشر اختران، ۱۳۸۵.
۱۸۵. محمود (اعطا)، سارک و دیگران. دیدار با احمد محمود. تهران: معین، ۱۳۸۴.
۱۸۶. محمود (اعطا)، احمد و لیلی گلستان. حکایت حال. تهران: کتاب مهناز، ۱۳۷۴.
۱۸۷. مدرسی تهرانی، محمدحسین. سنغونی صامت. تهران: نشر علم، ۱۳۷۹.
۱۸۸. مرادی مراغه‌ای، علی. زندگی و زمانه محمد بی‌ریا. تهران: نشر اوحدی، ۱۳۸۵.
۱۸۹. مسکوب، شاهرخ. در حال و هوای جوانی. لندن: اچ. اند. اس. مدیا، ۱۳۹۳.
۱۹۰. ----- . روزها در راه. جلد ۱ و ۲، پاریس: انتشارات خاوران، ۱۳۷۹.
۱۹۱. ----- . کتاب مرتضی کیوان. تهران: نشر کتاب نادر، چاپ دوم، ۱۳۸۲.
۱۹۲. ----- و علی بنوعزیزی. کارنامه ناتمام درباره سیاست و فرهنگ. تهران: انتشارات نیلوفر، ۱۳۷۸.

۱۹۳. مشرف آزاد تهرانی، محمود (م. آزاد) و اردوان امیری نژاد. م. آزاد. تهران: روزنگار، ۱۳۸۴.
۱۹۴. [معتضد] باهری، محمد و حبیب لاجوردی. **خاطرات محمد باهری**. طرح تاریخ شفاهی ایران مرکز مطالعات خاورمیانه دانشگاه هاروارد، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۲.
۱۹۵. ----- و شیرین سمعی. **خاطرات محمد باهری**. برنامه تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۳ و ۱۹۸۴.
۱۹۶. ملازاده، حمید. **رازهای سر به مهر**. تبریز: انتشارات مهد آزادی، ۱۳۷۶ (خاطرات محمدعلی مصدق).
۱۹۷. ملکی، خلیل. **خاطرات سیاسی خلیل ملکی**. تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۸.
۱۹۸. منتصری، هوشنگ. در آن سوی فراموشی: یاد از دکتر رضا رادمش دبیرکل اسبق حزب توده. تهران: شیرازه، ۱۳۷۹.
۱۹۹. ----- . **سالهای خاکستری**. رشت: فرهنگ ایلیا، ۱۳۹۴.
۲۰۰. منظرپور، عباس. **در کوچه و خیابان**. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۸۶.
۲۰۱. منیری، سعید. **حاجی زاده: گوشه‌هایی از زندگی میرزا باقر حاجی زاده هنرمند طنزپرداز و مردمی تئاتر آذربایجان**. بی‌جا: بی‌نا، ۱۳۶۱.
۲۰۲. مؤمنی، باقر. **راهیان خطر**. پاریس: انتشارات خاوران، ۱۳۸۵.
۲۰۳. مهاجر، ناصر و دیگران. **گریز ناگزیر**. پاریس: نشر نقطه، ۱۳۸۷ (خاطرات حمید احمدی).
۲۰۴. میانجی مهرعلی. **توده‌ای در بهشت موعود**. بی‌جا: بی‌نا، بی‌تا.
۲۰۵. میرمیرانی، علاءالدین. **کوره راهی در غبار**. **خاطرات سفر یکی از اعضای حزب توده به شوروی**. تهران: انتشارات ندای فرهنگ، ۱۳۷۷.
۲۰۶. میرهادی، توران. **مادر و خاطرات پنجاه سال زندگی در ایران**. تهران: نشر قطره، ۱۳۹۱.
۲۰۷. میزانی، فرح‌الله (ف.م. جوانشیر). **تجربه ۲۸ مرداد**. تهران: انتشارات حزب توده ایران، ۱۳۵۹ (بخش‌هایی از خاطرات سه نفر از اعضای سازمان افسران حزب توده ایران).
۲۰۸. مینالی، علیرضا. **پیموده با تفنگ**. تبریز، نشر بینا، ۱۳۹۴.
۲۰۹. نادرپور، نادر و فرخ غفاری. **خاطرات نادر نادرپور**. برنامه تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۴ تا ۱۹۸۸.
۲۱۰. ناطق، هما و ضیاء صدقی. **خاطرات هما ناطق**. طرح تاریخ شفاهی ایران مرکز مطالعات خاورمیانه دانشگاه هاروارد، تاریخ مصاحبه ۱۹۸۴.
۲۱۱. نامور، رحیم. **سایه‌های گذشته**. تهران: انتشارات آوا، ۱۳۵۹.
۲۱۲. نظری (غازیانی)، حسن. **گماشتگی‌های بدفرجام**. تهران: مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، ۱۳۷۶.
۲۱۳. نوح، نصرت‌الله. **یادمانده‌ها**. جلد ۱، سن حوزه: انتشارات کاوه، ۱۳۸۰.
۲۱۴. ----- . **یادمانده‌ها**. جلد ۲، سن حوزه: انتشارات پژواک، ۱۳۸۳.

۲۱۵. ----- . یادمانده‌ها. جلد ۳، بی‌جا: انتشارات آرمان، ۱۳۸۶.
۲۱۶. نورمحمدی، قاسم. جاسوسی در حزب. برادران یزدی و حزب توده ایران. تهران: جهان کتاب، ۱۳۹۰.
۲۱۷. ودیعی، کاظم. از اوج سه سفر. تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۵۴.
۲۱۸. ----- . شاهد زمان. جلد ۱ و ۲. پاریس: انجمن فرهنگی دایره مینا، ۲۰۰۷.
۲۱۹. ورقا، ماشاءالله. پیگرد و رهایی افراشته، برگی از دفتر خودکامگی. بی‌جا: انتشارات روزبه، ۱۳۸۷.
۲۲۰. ----- . چند و چون فروریزی دولت دکتر مصدق و بررسی کنش حزب توده ایران. انتشارات روزبه، چاپ سوم، ۱۳۸۷.
۲۲۱. ----- . در سایهٔ بیم و امید. رویدادهایی از سازمان افسران وابسته به حزب توده ایران. تهران: انتشارات بازتاب نگار، ۱۳۸۲.
۲۲۲. ----- . راز ناگشوده. بی‌جا: انتشارات روزبه، ۱۳۹۵.
۲۲۳. ----- . ناگفته‌هایی پیرامون فروریزی حکومت مصدق و نقش حزب توده ایران. تهران: انتشارات بازتاب نگار، ۱۳۸۴.
۲۲۴. ----- . نفت، خون، دیکتاتوری. بی‌جا: انتشارات روزبه، چاپ سوم، ۱۳۹۲.
۲۲۵. هروی، حسینعلی. جستارهای پژوهشی و نوشته‌های خاطراتی، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۵.
۲۲۶. یونسی، ابراهیم. زمستان بی‌بهار. تهران: انتشارات نگاه، ۱۳۸۲.
۲۲۷. ----- . گورستان غریبان. تهران: انتشارات نگاه، ۱۳۷۲.
۲۲۸. یونسی، ابراهیم و امیرحاجی صادقی. یکی از ما: خاطرات و دیدگاه‌های استاد ابراهیم یونسی، کوچک، ۱۳۸۴.
۲۲۹. یحیایی، حسین. گوشه‌هایی از تاریخ آذربایجان و گفت‌وگویی با یکی از سران فرقهٔ دمکرات. بی‌جا: انتشارات زاگرس، بی‌تا (خاطرات میرتقی موسوی). نگاه‌نو

نگاه‌نو را به دوستان، همفکران، و همکاران خود معرفی کنید